

STENHUGGEREN

MEDLEMSBLAD FOR JYSK STENKLUB

47. årgang nr. 4 December 2021 Total nr. 174

Linda Lægdsmand har gennem 25 år arrangeret talrige ture for vor klub.

Hun har brugt sit store netværk herhjemme og i udlandet til at skaffe adgang og tilrettelægge alle disse ture til glæde for Jysk Stenklubs medlemmer og også for gæster fra andre af landets stenklubber.

Nu har Linda valgt at lægge dette omfattende arbejde fra sig - ikke mindst i takt med, at tidligere kontakter er blevet pensioneret eller ikke er mere.

Inde i bladet bringes det hyldest-skrift, som hun fik overrakt i forbindelse med generalforsamlingen på septembermødet. Vi siger tak for indsatsen fra alle de mange turdeltagere.

Heldigvis fortsætter Linda med sit gode humør og øvrige engagement i stenklubben.

Foto: Arne Dich

Stenhuggeren: Medlemsblad for Jysk Stenklub

Formand:

Ingemann Schnetler, Fuglebakken 14, Stevnstrup, 8870 Langå 8646 7282
i.schnetler@mail.dk

Medlem af bestyrelsen og redaktør

Søren Bo Andersen, Engdalsvej 65A, 3.tv. 8220 Brabrand 2625 1733
sba@geolsba.dk

Medlem af bestyrelsen og kasserer

Jytte Frederiksen, Myntevej 16, 8240 Risskov 8617 4697
jytte@dichmusik.dk

Medlem af bestyrelsen

Linda Lægdsmand, Tjelevej 10, 1.th., 8240 Risskov 5051 0055
lindakaj@gmail.com

Medlem af bestyrelsen og værkstedsansvarlig

Hans J. Mikkelsen, Kjærslund 18, 8260 Viby J 8629 5518/4054 3902
hansjimmikkelsen@gmail.com

Medlem af bestyrelsen

Pia Kamuk Nielsen, Firkløvervej 103, 8464 Galten 3011 7956
pipe73@live.dk

Medlem af bestyrelsen

Jeannette Kühl, Byagervej 108 F., 8330 Beder 6070 5455
jeannette.kuhl@gmail.com
 2714 2230

Kontakt til klubben: Jysk Stenklub, Myntevej 16, 8240 Risskov.

Bank reg.nr. 1551 1217380

Årskontingent i 2022: 175 kr. for enkeltpersoner, 250 kr. for par (Et blad)

Klubbens hjemmeside: <http://www.jyskstenklub.dk/> Materiale sendes til formanden.

Klubbens Facebook-side for medlemmer: «Jysk Stenklub».

Medlemslisten kan fås hos kassereren.

Klubblade fra andre klubber bedes sendt til formanden.

Fotos anvendt i dette blad er taget af *Arne Dich*, hvis ikke andet er nævnt

Indhold i dette nummer :

- Side 3 Til minde om Sven Sønnichsen
- Side 4 Referat af generalforsamling fra 11. september 2021
- Side 6 Formandens beretning 11. september 2021
- Side 9 Klubbens ture - i fremtiden med nye arrangører
- Side 10 Linda 25 år som turleder
- Side 17 Granater - smukke, tavse vidner til store hændelser
- Side 19 Tungsand fra Jyllands vestkyst
- Side 23 Grusgrave i det midterste Jylland
- Side 27 Fotoreportager fra Tarup/Davinde Museum og Fossilernes dag i Faxø
- Side 28 Et rigtig godt Tilbud - GEOVIDEN
- Side 29 Boganmeldelse: Gotlands Fossil. Af Sara Eliasson
- Side 31-32 Værksted /Kontingent /Programsiden

Til minde om Sven Sønnichsen

Mindeord af Jytte Frederiksen

En af de allersidste dage i oktober døde Sven Sønnichsen i en alder af 97 år. Han var blandt stifterne af Jysk Stenklub for næsten 50 år siden, og i 10 år røgtede han hvervet som redaktør af klubbens blad. Da Jysk Stenklub i 2012 fejrede klubbens første 40 år blev Hanne og Sven Sønnichsen udnævnt til æresmedlemmer for deres lange og trofaste arbejde for klubben. I mange år var det første bord i højre side af salen deres foretrukne plads. Selvom det var en temmelig fast kreds af medlemmer, der omgav dem, sikrede bl.a. Svens venlige og opmærksomme væsen, at ingen gik forgæves til det bord med mineralogiske spørgsmål. Også på udstillinger, messer og rejser har han lige så stille sat sine

dybe spor. Det er folk af hans kaliber, der har gjort klubben til et dejligt sted at være.

I 40 års jubilæumsskriftet fortalte han, at ”lige fra starten har vi haft den ånd i klubben, at den skulle være for alle og derfor måtte baseres på amatørerne, men vi var jo også klar over, at vi - mange af os - vanskeligt kommer videre med den personlige udvikling, hvis der ikke er nogle eksperter at trække på. Det kan så blive lidt af en balanceakt at få det til at fungere godt, men jeg synes, det er gået vældig fint i vor klub”. Antallet af mineralinteresserede klubmedlemmer er den sidste snes år blevet mindre, men helt i Sven Sønnichsens ånd er skiftet til fossilerne sket fredeligt og respektfuldt. Og sådan skal det jo være i en klub hvis formål er ”at fremme kendskabet til og interessen for sten, mineraler og fossiler”. Fælles er vi om interessen for vor klodes tilstand og historie, herunder også menneskedyrets udvikling. Jeg mindes med glæde Svens kloge spørgsmål og kommentarer til foredragene. Det er en glæde at have kendt ham. Lad os ære hans minde i klubben ved at føre hans åbne indstilling videre de næste 50 år.

Referat af generalforsamlingen den 11. september 2021

17 medlemmer deltog i generalforsamlingen. Dagsordenen var offentliggjort i Stenhuggeren, aprilnummeret 2021 og augustnummeret 2021.

1. Først blev Børge Halkjær foreslået og valgt til mødets dirigent. Han kunne konstatere, at mødet var rettidigt indkaldt, og at det var beslutningsdygtigt.
2. Formandens beretning ved Ingemann Schnetler. Formandsberetningen blev bragt i aprilnummeret 2021, men da der siden er sket en del, blev en opdateret formandsberetning forelagt. Beretningen bringes særskilt på siderne efter dette referat. Beretningen blev enstemmigt vedtaget.

3. Regnskabet for 2020 blev fremlagt af kasserer Jytte Frederiksen. Regnskabet blev bragt i aprilnummeret 2021 og var omdelt til mødet. Regnskabet udviser et overskud på 3.385,56 kr. regnskabet blev enstemmigt vedtaget.

*Kassereren fremlægger regnskab.
Tv.: Ordstyreren, Børge Halkjær*

4. Valg af formand. Ingemann Schnetler blev foreslået og blev genvalgt for 2 år.
5. Tre bestyrelsesmedlemmer var på valg: Hans Jørn Mikkelsen, Søren Bo Andersen og Pia Kamuk Nielsen. De blev alle genvalgt for 2 år.
6. Bestyrelsessuppleanter for 1 år. Som 1. suppleant blev foreslået og valgt Niels Sanddal. Som 2. suppleant genvalgtes Hanne Mølgaard.
7. Som revisor uden for bestyrelsen blev foreslået og valgt for 2 år Merete Petersen.

8. Revisorsuppleant for 1 år. Ivan Herholdt blev genvalgt.
9. Kontingent for 2022. Kassereren fremsatte forslag om uændret kontingent. Dvs. 175 kr. for enkeltpersoner og 250 kr. for par. Forslaget blev enstemmigt vedtaget.
10. Der var ikke indkommet forslag udefra.
11. Eventuelt. Jytte og Ingemann gjorde opmærksom på, at klubben i 2022 kan fejre sit 50 års jubilæum. Hun opfordrede os alle til at overveje ideer til fejringen, og der vil blive nedsat en arbejdsgruppe efter nytår. Ulla foreslog, at man undersøgte mulighederne for støtte fra fonde til jubilæet. Medlemmerne opfordres til at bruge bankoverførsel til betaling af kontingent, da en MobilePay transaktion koster 75 øre. Dirigenten takkede for god ro og orden og ønskede tillykke til de valgte på posterne. Formanden, Ingemann Schnetler, afsluttede mødet med ligeledes at takke alle for fremmødet og for det erlagte arbejde. Han og resten af bestyrelsen takkede Børge Halkjær for veludført mødeledelse.

Sten på Bordet-møde

Formandens beretning 11. september 2021

I aprilnummeret af Stenhuggeren blev der bragt en formandsberetning, men jeg har tilladt mig at opdatere den lidt, da der i det forløbne halve år er sket en del.

Vi havde vores sidste ordinære generalforsamling den 7. marts 2020, og allerede den 11. marts lukkede det meste af Danmark ned. Vi måtte aflyse april mødet og forårets og sommerens ture og håbede så at kunne genoptage vores aktiviteter i september.

Vi gennemførte efterårets første møde den 12. september, men udsatte på grund af coronasitua-

tionen det planlagte foredrag med Agnete Carlsen til oktobermødet efter aftale med foredragsholderen. Der var dog heldigvis som sædvanlig fine fund at vise frem på mødet, og Niels Sandal fortalte om nogle af sine flotte fossiler. Formanden fortalte om et nyt danekræ fra Hillerslev, som man på det tidspunkt forventede ville blive beskrevet i nær fremtid, og nu må vi jo så se, hvornår det sker. Den 10. oktober fulgte så Agnete Carlsens spændende beretning om dykkersyge hos forhistoriske havkrybdyr.

Med efteråret 2020 fulgte en genoplussen af coronaen, og de planlagte møder og ture blev aflyst for resten af året. Det blev også klart, at smittetalene og de stadig skærpede restriktioner gjorde det umuligt at gennemføre vores program, også i det første halvår af 2021, så bestyrelsen valgte at aflyse alle arrangementer.

Ifølge vores love skal den ordinære generalforsamling afholdes inden udgangen af marts, og da dette ikke har været muligt i år på grund af coronarestriktionerne, afholdes generalforsamlingen først nu. I aprilnummeret af Stenhuggeren blev såvel formandens beretning som regnskabet bragt, og i dag bliver der lejlighed til at drøfte begge dele. Valgene blev også udsat, så

den nuværende bestyrelse fortsatte uændret til i dag.

Klubbens sociale liv med klubmødernes foredrag og stensnak og de dejlige ture i ind- og udland har vi måttet undvære, men heldigvis fik vi den 30. oktober 2020 oprettet vores facebookgruppe, hvor vi kan udveksle ideer, oplevelser, spørgsmål og fotos. Det er en privat gruppe kun for Jysk Stenklubs medlemmer, og den har allerede nu 52 medlemmer, så det er dejligt, at vi har fået denne mulighed! Der er mange indlæg og dejlige billeder, så det er en god udvidelse af vores aktiviteter. Tak til Pia og Hanne, der har påtaget sig arbejdet som administratorer!

Vores klubs medlemstal plejer at ligge på ca. 160, men ligger nu på ca. 140. Der er dog håb om, at medlemstallet atter vil gå op. Tilbagegangen skyldes uden tvivl de manglende aktiviteter på grund af coronaen.

I 2020 blev Hasselager Messen i oktober aflyst, ligesom andre messer. I år har vi haft en stand ved flintsmeden på Mols i juli, og Hasselager Messen bliver gennemført 2. - 3. oktober. Programmet for efterårets klubmøder på Åby Bibliotek er klart. Således kommer Mette Steeman og Anna Øehlen-schlæger i henholdsvis oktober og november. De stod på programmet for de aflyste møder i januar og marts. Der er også arrangeret en klubtur den 18. september, så vi er kommet godt i gang efter nedlukningen.

Gennem 25 år har Linda arrangeret mange ekskursioner i ind- og udland til stor glæde for mange medlemmer. Fremover vil Niels Sandal overtage hvervet som turarrangør. Jeg vil gerne takke Linda for de mange års store indsats og samtidig byde Niels velkommen! Med hensyn til turene har Hans og Kaj gennem mange år været chauffører for minibusserne. En stor tak til Hans og Kaj for mange års fin kørsel!

Ved klubmøderne er Arne altid til rådighed med eget udstyr og ekspertise, og før foredragene kan vi se hans flotte diasshows med billeder fra klubbens ekskursioner og historie. Desuden leverer han fine fotos til vores klubblad, hjemmeside og facebookgruppe. Alt dette vil jeg gerne takke Arne for! Værkstedet har haft ca. dobbelt så mange brugere som sidste år. Vi har et godt og velindrettet værksted i Læssøesgades skole, og det giver os gode muligheder for opbevaring af materialer til både slibefolk og samlere af fossiler. Jytte og Gitte har givet værkstedet en grundig rengøring, og det skal de have tak for. Også en tak til Hans for ledelse af værkstedet og tilsyn med maskinerne!

Jysk Stenklub har en sund økonomi, og regnskabet er med Jytte som kasse-

rer i de bedste hænder. Desuden udfører hun en del sekretærarbejde for bestyrelsen, ordner vores bibliotek og holder sammen med Linda styr på klubbens salgsmateriale. Tak til Jytte og Linda for deres store indsats!

Vi har et meget flot, fyldigt og velredigeret klubblad, og vi leverer selv det meste af indholdet, bl.a. med beretninger om ture, klubbens historie eller artikler om fossiler eller lokaliteter. Både hvad indhold, layout og billeder angår, kan Stenhuggeren på fornemste vis klare sig med andre stenklubbers blade. Tak til Søren for et flot klubblad og for, at klubben altid kan trække på din ekspertise om fossiler og geologi!

Jysk Stenklubs hjemmeside er også en del af klubbens ansigt udadtil, og som følge deraf får jeg jævnligt mails med spørgsmål om medlemskab eller om fossiler eller mineraler. Vi har haft vores hjemmeside siden 2001, så efter 20 år som webmaster er jeg glad for, at Pia nu vil overtage dette hverv.

Jysk Stenklub er en gammel klub, hvilket også viser sig ved, at klubben jævnligt får donationer af bøger og sten/fossiler, der indgår i klubbens bibliotek og også har hjulpet på klubbens økonomi. Klubben er meget taknemlig for disse gaver, hvoraf en del er blevet brugt som gevinster ved julemødet eller solgt ved dubletsalget på januarmødet, på Hasselagermessen og hos Flintsmeden på Mols. Det har både givet klubben en god indtægt og glædet mange. I år har vi således modtaget det meste af vort afdøde medlem Anny Hildebrandts samling.

I 2022 har Jysk Stenklub 50-års jubilæum. Bestyrelsen har flere idéer til fejringen af jubilæet under overvejelse, men modtager gerne gode idéer og forslag!

En stor tak til bestyrelse og suppleanter for godt samarbejde og en stor indsats i det forløbne år og til alle vore trofaste medlemmer. Jeg vil også takke Kirsten, der altid sørger for en blomst til foredragsholderen og til Ulla, der altid hjælper med oprydning efter møderne! Tak til alle I trofaste medlemmer! I har måttet undvære møder og ture i snart halvandet år, så det er dejligt, at vi igen kan mødes på ture om vores fælles store interesse!

Ingemann Schnetler

KLUBBENS TURE - I FREMTIDEN MED NYE ARRANGØRER

Af Søren Bo Andersen

Linda Lægdsmand har i 25 år sammen med skiftende andre klubmedlemmer stået for at arrangere klubbens efterhånden berømte og velrenommerede ture til både danske og udenlandske lokaliteter.

Linda har valgt at lægge det store arbejde fra sig, og klubben skylder hende en stor tak for det store arbejde. Linda blev takket på den seneste generalforsamling i september 2021 og fik ved samme lejlighed udleveret et lille skrift som en hyldest og en opsummering af de 25 års tur-arbejde. Efter dette bringer Stenhuggeren en gentagelse af dette skrift, da vi er overbeviste om, at mange flere end generalforsamlingens deltagere vil have lyst til at se dokumentationen for de 25 års omfattende arbejde. Stenhuggeren siger også en stor tak til Linda – de mange ture har affødt en mængde referater fra turene med gode beskrivelser af både venskaber og sammenhold samt naturligvis alt det geologiske, ofte med meget fine fotografier af lokaliteter og omgivelser og sluttelig de rigtig mange fund, der er gjort gennem tiden. Disse turbeskrivelser er stadigvæk værd at gense – alle numre af Stenhuggeren ligger til download på bl.a. klubbens hjemmeside.

De nye ture vil blive arrangeret og varetaget af nye personer. Vagtskiftet på turfronten vil ikke slå igennem her i Stenhuggeren førend i februarnummeret 2022 på grund af redaktions- og produktionstiden. Indtil da, og naturligvis også sidenhen, kan man orientere sig på klubbens hjemmeside om eventuelle kommende ture.

I det kommende nummer af bladet vil vi også præsentere de kommende turarrangører med kontaktoplysninger mv. Af hensyn til GDPR-reglerne skal der først indhentes samtykke til offentliggørelse af telefonnr., mail-adresse mv.

Her kan vi dog allerede bringe navnene: Niels Sandal, Pia Kamuk Nielsen og Michael Bertelsen. Vi glæder os til jeres ture og til samarbejdet med jer. God fornøjelse med arbejdet

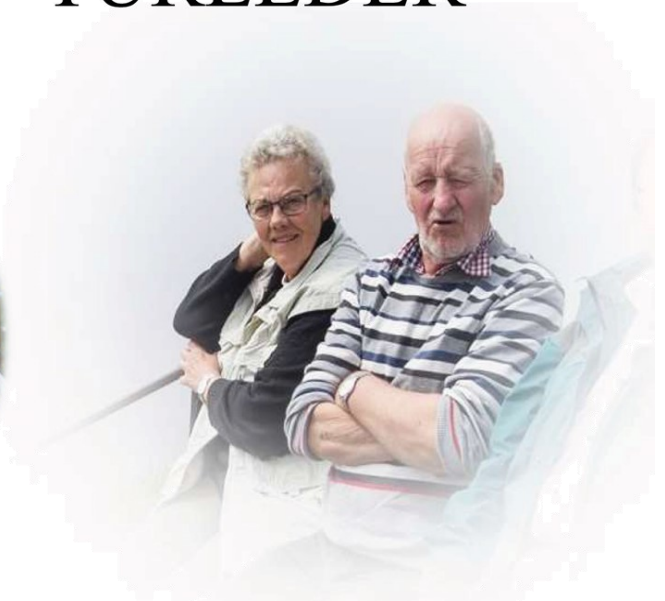
Jysk Stenklub

LINDA

25 år som

TURLEDER

25 års klubture med Linda

Da klubben fejrede 40års jubilæum indeholdt Stenhuggeren en oversigt over alle de ture der var blevet afviklet siden 1992. Fra 2007 eller 2008 har Linda været alene om at arrangere og lede alle turene inden- og udenlands. Og det er blevet til rigtig mange.

De lange ture i udlandet huskes for den utroligt velplanlagte afvikling både hvad angår indkvartering, bespisning, transport og geologiske oplevelser. Vi husker den berømte tur hjem fra Bayern som et eksempel på din evne til at klare uforudsete situationer, og vi husker ørepropperne som eksempel på din velforberedthed. Tidevand har du haft styr på – og det var ikke din skyld at Steen fra Fredericia fik en bølge ind bag fra.

Mange hundrede, måske tusinde kilo fossiler har vi slæbt hjem fra dine ture – og tak for dem alle.

Vi vil altid tænke tilbage på dine ture med taknemmelighed, og det glæder os at en ny generation står klar til at videreføre den del af Jysk Stenklubs virksomhed.

Tak for turene Linda.

De sidste 10 års ture med Jysk Stenklub

<p>2013</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ballehage/Blommehaven • Faxe Kalkbrud, Sigerslev Kridtgrav, Holtug Kridtbrud, Det sorte museum i Gedser og Peter Bennickes samling i Hvorbelev • Sangstrup Klint • Jegindø • Molstræf • De frankiske Alper med bl.a.Pottenstein • Grusgravstur i Midtjylland 	<p>2014</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mecklenburg og Rügen • Mønsted Kalkgruber • Molstræf • Piesberg v/Osnabrück • Dalbyover • Gram • Grusgrave ved Ans
<p>2015</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sangstrup • Gotland • Helgenæs • Alrø og Juelsminde • Molstræf • Höver og Misburg • Voervadsbro 	<p>2016</p> <ul style="list-style-type: none"> • Klintebjerg • Yorkshire • Sangstrup • Årø • Molstræf • Misburg, Gross Pampau og Eiszeithaus i Flensburg • Hornum/Bjørnstrup Grusgrav
<p>2017</p> <ul style="list-style-type: none"> • Isenvad • Isle of Wight • Sangstrup Klint • Røsnæs • Tunø • Molstræf • Grusgrave i Løsning og Nim 	<p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stenmesse i Haderslev • Grusgrav nær Ans / Fårvang Kongensbro • Misburg • Sangstrup • Fur • Molstræf • Rendsburg • Hjardemål og Ræhr
<p>2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sangstrup og besøg hos Peter Sørensen • Höver og Dinopark Münchehagen • Blokhuis Skulpturpark • Rendsburg og Urzeithof i Stolpe • De Frankiske Alper i Bayern • Korsø og Aggersund 	<p>2020 Aflyste ture til</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lyby • Rubjerg Knude fyrstårn • Urzeithof i Stolpe • Stenmesse i Davinde Stenmuseum <p>2021</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grusgravstur i det Midtjyske

20 års ture med Jysk Stenklub:

<p>1993</p> <ul style="list-style-type: none"> • Midtsønderjyllands Museum Gram og Endrupskov grusgrav • Museet i Dalegade i Fredericia, Trelde Næs og Grejsdalen. • Glatved • Sverige: Ignaberga, Ullstorp, Ivö, Västernåberget og Silverbrottet 	<p>1994</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tur til Fyn: Øxenrade, Vejlb Fed, Røjle Klint • Albæk Hoved • Sverige: Gotland • Skillingbro, Vokslev og Dalbyover.
<p>1995</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mors • Hammelev og Sangstrup • Vokslev og Ertebølle • Norge:Evje, Iveland, Lista 	<p>1996</p> <ul style="list-style-type: none"> • Moleret og museet på Fur • Museet i Gram og den genåbnede grav • Faxe Kalkbrud, Sigerslev og Holtug
<p>1997</p> <ul style="list-style-type: none"> • Silstrup Klint og Skyum Bjerge • England: Sydengland og Isle of Wight • Hollerup, Sofienlund og Ølst • Norge: Høydalen, Larvikitruddene Saga og Tuften, Ødegårdens Verk, Bjordammen 	<p>1998</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ertebølle, Aggersund Kalkværk • Gotland • Sangstrup og Hammelev • Fyn: Sønderby og Helnæs
<p>1999</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ravmuseet i Oksbøl • Møn • Norge: Konnerud, Krekling, Slemmestad • Snaptun og Hundshage 	<p>2000</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geologisk Museum i København • Sjællands Odde • Moesgård Strand • Tyskland: Osnabrück-området og Höver • Ølst • Faxe og Stevns Klint • Svendborg Museum og Tarup-Davinde grusgravene

<p>2001</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gram • Tyskland: Höver, Gross Pampau • Skærum Mølle • Sverige: Kinnekulle og Billingen • Kjeldstrup, Nye Kløv, Hanstholm • Dalbyover • Museet i Dalgade i Fredericia, Trelde Næs • Norge: Vikersund, Slemmestad, Krekling • Belgien/Frankrig: Doel og Normandiet • Ikastområdet • Besøg hos Ingemann Schnetler 	<p>2002</p> <ul style="list-style-type: none"> • Saltcentret i Mariager og Dalbyover Kridtgrav • Langeland og Falster • Tyskland: Piesberg, Kalkriese m.v og Misburg • Rørdal Kridtgrav • Geologisk Museum, København m.udstillingen Samlernes sten og Danmark i dybet. • Sverige: Gotland • Klintholm og Fynshoved • Ølst og Hinge lergrav • Lyby Strand • Kridtbunke ved Thisted • Faxe og Stevns Klint • Sejlflod 2 gange
<p>2003</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gasmuseet i Hobro • Tyskland: Höver og Misburg • Belgien og Frankrig • Skagen • Tyskland: Gross Pampau • Sverige: Kinnekulle og Billingen • Bulbjerg, Kås Hoved • Thingbæk og Klejtrup Sø • Faxe og Ignaberga • Molermuseet og Aggersund Kalkgrav • Vokslev og Års Museumscenter 	<p>2004</p> <ul style="list-style-type: none"> • England: Yorkshire • Møn • Vestkysten • Sverige: Gotland • Höver og Misburg • Broager Land • Faxe og Ignaberga • Molermuseet Mors • Voervadsbro og Østbirk
<p>2005</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sangstrup Klint • Dalbyover • Vokslev • England : Isle of Sheppey, Barton on Sea, Lyme Bay, Osmington og Faringdon • Læsø • Als/Broagerland • Fur • Søby/Fasterholt og brandbælterne ved Isenvad • Sverige: Gotland • Tyskland: Höver / Misburg • Frankrig: Landaville • Grusgrave på Djursland 	<p>2006</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lokalteter i Thy, Sårup/Ræhr, Kliim Bjerge • Bornholm • Gram • Tyskland: Misburg og Resse • Blåvandshuk • Hjørring • Tyskland: Rendsburgmesse og Eiszeithaus i Flensburg • England: Sussex og Isle of wight, Oxford- og Gloucestershire • Grusgrave på Uldumkanten • Næstvedmesse

<p>2007</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geologisk Museum i Kbh • Ravmuseet Oksbøl og Sven Rasmussens Havværk • Molermuseet og Gullerup Strand på Mors • Rørdal • Sverige: Ivø, Ignaberga, Malthesholm • Rold Skov, Rebild Bakker, Blåkilde, Tingbæk • Tyskland: Rendsburgmessen • Aggersund og Lendrup Strand v. Fr 7.kanal 	<p>2008</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nordfyn • Sydøstengland • Møn • Sommerudflugt til Erling Lykke i Haarby på Fyn og Helnæs • Flintesmeden i Bjødstrup og bagefter Mols-træf • Tyskland: Höver og Misburg • Lokalteter ved Lillebælt • Tyskland: Rendsburgmesse
<p>2009</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dalbyover • Sverige: Kinnekulle • Besøg hos Laurids i Thorsø • Sommerudflugt til Livø • Molstræf • Limfjordslokaliteter • Tyskland: Rendsburgmessen • Grusgravstur til Fyn 	<p>2010</p> <ul style="list-style-type: none"> • Blommehaven i Marselisborgskovene • Sverige: Ignaberga og Faxø • Klim Bjerg og Vokslev • Tyskland: Helgoland • Mandø • Molstræf • Tyskland: Höver, Rendsburg og Flensburg • Dalbyover Geologiens dag • Grusgrave på Djursland 2011
<p>2011</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sangstrup Klint • Ølst og Hinge • England: Somerset, Gloucestershire • Tyskland: Helgoland • Molermuseet og Eshøj Strand • Molstræf med motion • Tyskland: Höver, Resse og Istidshuset i Flensburg • Aggersund 	<p>2012</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hyby Fæled ved Fredericia • England: Walton, Sheppey, Hastings, Herne Bay m m • Sommerudflugt til Hjarnø • Tyskland: Helgoland • Molstræf med forudgående travetur • Strandtur ved Følle Strand og Kalø • Tyskland: Misburg, Gross Pampau og Flensburg • Geologiens dag i Dalbyover Kridtgrav • Molermuseet og Sårup Grusværk v.Ræhr

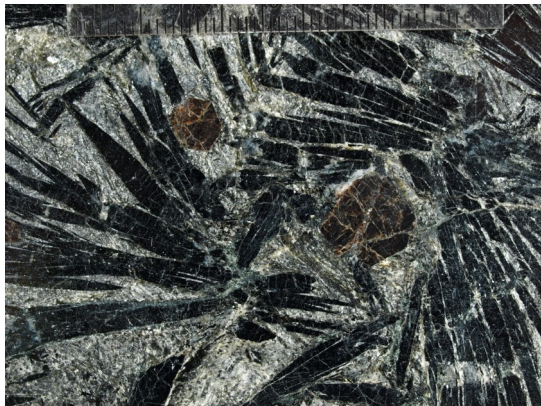
GRANATER – SMUKKE, TAVSE VIDNER TIL STORE HÆNDELSER

Af Søren Brix Pedersen

Alle fotos og tegninger er forfatterens egne, hvis ikke andet er angivet.

Det er farligt at gå på stenmesser. Det kan blive dyrt. På årets stenmesse i Hasselager faldt jeg igen over en flot bjergart. Denne gang en hornblende-granat-glimmer-skifer.

Den skulle jeg have. Den var et pragtstykke velegnet til bordpynt. De sorte krystalstråler er hornblende, De brune krystaller er **granater** og det hvide er muskovit. (Øverst er en millimeterskala).

Ved forrige stenmesse ville en anden godbid med mig hjem. Det kom den så: Blåskifer (egentlig en glaukophan-granat-glimmer-skifer). Glaukophan er blå, granat er rødbrun, muskovit er hvid, og det grønne mineral er omphacit. Den er ca. 15 cm målt på tværs.

Det fælles for disse sten er, at de udover at være vældig flotte for øjet, indeholder **granater**. Mange forbinder GRANAT med smykkesten og slebet til høje priser. Men i disse sten vrirler det med granater og til ret lav pris.

SMYKKESTENEN GRANAT

Granat er en flot smykkesten med farver som især rød, brun, grøn og orange. Den har en hårdhed på $M=7 - 7,5$. Granat betragtes som en halvædelsten.

Granater kommer som sagt i mange forskellige farver – kun blå er helt fraværende. Det er tilstedeværelsen af mangan, jern, kalium, magnesium eller krom under dannelsen af granat, der giver de forskellige farver.

Når den er rød, transparent og slebet er den jo smuk og er 8 x 6 mm og koster 175.- kr.

Grøn Tsavorit er den mest sjældne, og stenen til højre er 6,5 x 5 mm til en pris af 1875.- kr.

(Kilde: SMYKKEBUTIKKEN.COM)

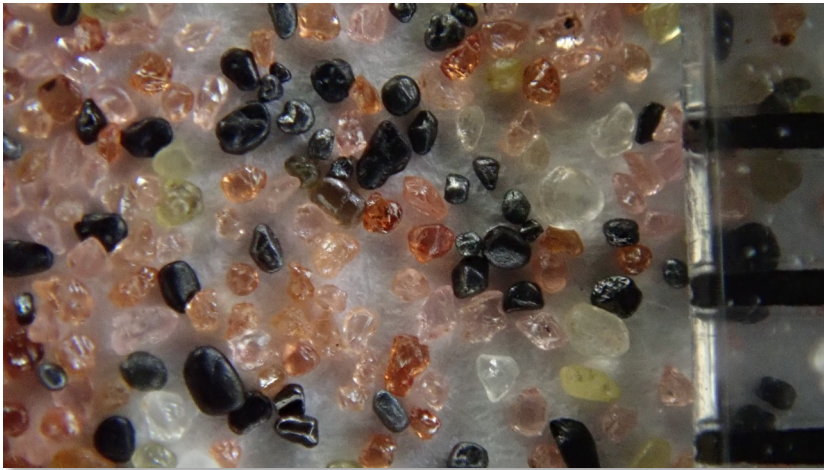
Kemisk set er granat ret enkel: Silikat (SiO_4) sammen med især Calcium, Aluminium og nogle få andre metaller.

Farverne er forskellige, og granater har derfor forskellige navne (se tavlen).

TUNGSAND FRA JYLLANDS VESTKYST

Granater kan også findes i TUNGSAND ved vore kyster. Tungsand består faktisk af en masse halv- og helædelstene: Granat (mørk rødlig), Zircon, Turmalin, Rutil og Ilmenit (sort). Tungsand er de tungeste sandkorn, som ved stor bølgekraft sorteres fra og efterlades i samlede områder på stranden. Her en forstørrelse af tungsand fra Vesterhavskysten. Mindre mængder kan findes i sandet ved østdanske kyster. Kornene er små, ca. 1/10 mm. Til højre ses en millimeter-skala.

STRANDSTEN FRA FLØJSTRUP

Også på de lokale strande kan man finde sten med granater. Min kone fandt for nylig ved Fløjstrup strand denne GRANAT-AMFIBOLIT. Granaterne er rødbrune. Amfibol (en hornblende) er sort og de lyse korn er plagioklas (en feldspat).

EKLOGIT-en højtryksbjergart

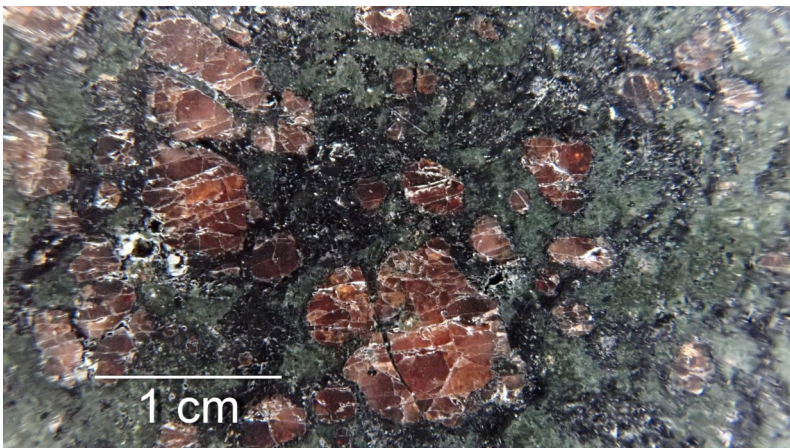
Fra en tidligere stenmesse i Hasselager har jeg en norsk eklogit, der også hoppede i lommen (jeg betalte selvfølgelig for den!). Den er fuld af store granater. Eklogit er en interessant bjergart. Den er let genkendelig med rødbrune granatkrystaller omgivet af grøn omphacit. (Omphacit tilhører mineralgruppen Pyroxener).

Granaten i Eklogitten er mest sandsynlig Almandin og/eller Pyrop bedømt ud fra farven.

EN TUR TIL VESTNORGE I AUGUST 2021

Eklogit findes bl.a. i Vestnorge i Bergen-området. Jeg har længe ønsket selv at finde en eklogit "on location". I august i år tog min kone og jeg så med coronapassets hjælp til Norge, der ellers havde indrejseforbud. Nord for Bergen på en ø, Holsnøy, havde et geologisk kort vist eklogit. Og Bingo! Min kone fandt den! Masser af granater, ret små, men indkapslet i grønne omgivelser. Lige efter bogen. Her ovenfor et lille stykke Eklogit fra Holsnøy.

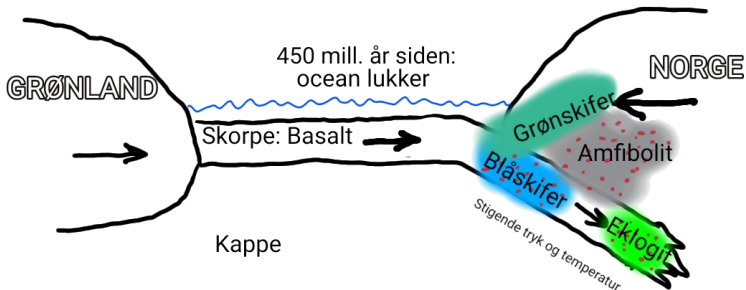
Eklogit er en HØJTRYKSBJERG-ART. Et højt tryk kan forekomme under sammenstød af kontinenter. I dette tilfælde er det sket, da Norge stødte sammen med Grønland for 450 mill. år siden. Nogle bjergarter blev ført helt ned i 100 km's dybde og udsat for højt tryk.

Geologien i Vestnorge, fra Stavanger til Bergen og nordpå, er i den grad noget rød fra sammenstødet. Men granaterne og den grønne omphacit er resultatet.

Norge og Grønland stødte sammen for ca. 450 mill. år siden. Stjernen angiver sammenstødszonen med højtryksbjergarter ved Bergen. Det farvede bånd er sammenstødszoner med bjergkæder kaldet Caledoniderne (Caledonian=Skotland)
Kilde: https://en.wikipedia.org/wiki/Caledonian_orogeny

METAMORFE BJERGARTER

Prikkerne er granater

Grønskifer er ikke en typisk Granatbjergart

Eklogitten har oprindeligt været mørke lavabjergarter som basalt, som jo var havbund i det ocean, der lå mellem Norge og Grønland FØR sammenstødet. Ved sammenstødet, der foregik under højt tryk (eks. 4000 atm) og høj temperatur (600-800 grader C), gik enkeltdele (grundstofferne) så at sige på vandring og mødtes i nye mineraler. Herved dannedes den rødbrune granat og den grønne omphacit.

Forenklet kan metamorfosen skrives således:

BASALT (PYROXEN + OLIVIN) -> GRANAT + OMPHACIT

I forbindelse med dannelsen af de norske fjelde for ca. 400 mill. år siden, blev der skubbet og foldet. Og langs forkastningszoner blev Eklogitten ført op til overfladen. Det var jo heldigt for os!!

GRANAT er et smukt og spændende mineral, der fortæller om stor dybde og høj temperatur i det pladetektoniske kredsløb, når kontinenter støder sammen og laver en farlig ravage. Det er voldsomme ting, et lille smykke om halsen eller i ørerne tavst bærer i sig.

o-O-o

Foredragsholder
oktober 2021

GRUSGRAVE I DET MIDTERSTE JYLLAND

Af Jytte Frederiksen

Af mange grunde blev efterårets grusgravstur i det midtjyske en dejlig oplevelse. Det var den første fællestur siden 2019 og der var 26 deltagere - både gamle kendinge og helt nye medlemmer. Linda har i 25 år arrangeret den ene tur efter den anden i indland og udland, ofte med Kaj og Hans bag rattet på de lejede minibusser. På denne tur, som tog udgangspunkt i Niels Rasks kendskab til områdets grave, fik vi en forsmag på et nyt afsnit i klubbens udfarende virksomhed, som heldigvis fortsætter med Niels Sandal assisteret af Michael Lykke-Bertelsen.

Et pænt antal personbiler drejede fra motorvejen ved Horsens for at gøre holdt på en nærliggende parkeringsplads ved Burger King. Det fik mig til at mindes Palle Gravesens foretrukne mødesteder: den lokale kirke. Den kan nemlig ofte ses i landskabet (hans praksis opstod længe før GPS'en). Der er der næsten altid plads til mange biler, og der er toiletter. Selv har jeg mere end én gang oplevet en sognepræst, der måske anede en belægningsprocent ud over det sædvanlige til højmessen.

Efter en stund med gensynsglæde afgik karavanen og snoede sig ad små veje gennem landsbyer og smukt landskab, ud på grusveje, forbi nedlagte grusgrave og kæmpesten til en mindre grusgrav i nærheden af Grædstrup. Adskillige hundeluftere og andet godtfolk stod stille og fulgte optøget af køretøjer med øjnene.

Bilkaravanen på vej gennem landskabet.

I en hørn af griselugt kom vi hurtigt i støvlerne og skyndte os ned i graven. Den var et langstrakt hul med mange bunker sten i forskellige størrelser. Belært af erfaringen opsøgte søpindsvinejægerne sorteringsanlæggets bunker. De gjorde også fund, men ikke det helt store. En gruppe slog sig ned på de

store sten og holdt en lille frokost, andre gik småsnakkende omkring, og det var en fryd at være sammen igen trods gråvej og støvregn.

Udsorterede sten i bunker er et yndet mål.

Bedste fund var nok Ingemanns søpindsvin, en fin *Cyclaster* sp. i grå flint.

Det fine fund af et Cyclaster søpindsvin med stenkerne og ydre aftryk.

Næste grav var en gammel kending i Voervadsbro. Fra det sidste besøg havde Knud Erik medbragt et sandstenskonglomerat, som han havde skåret og poleret. Et konglomerat af den glaukonitholdige Köpingsandsten med

bl.a. belemnitter af arten *Belemnitella mucronata*. Alder Campanien siger sagkundskaben.

Gennemsavet og poleret stykke Köpingsandsten.

Vi savlede over skønheden og takkede for det smukke syn. Og så gik jagten ind. Det vidunderlige ved disse grave i Midtjylland er, at der gennem millioner af år er aflejret materialer fra hele det skandinaviske område, og de fund, der blev gjort hele eftermiddagen, afspejlede det på bedste vis. Der var flere arter af kambriske Skolithos-sandsten og røde sandsten med mærker efter bølgeribber fra Ordovicium. Et fint eksemplar af havsvampen *Astylospongia praemorsa* havde også taget turen ned til det midtjyske, hvor Stine fandt den.

Et fint eksemplar af en havsvamp (spongje) ved navn Astylospongia praemorsa. Alder: Ordovicium.

Oolitiske sten med enkeltkoraller fra Silur bragte en hilsen fra Gotland. Jura-blokke med brachiopoder og trilobitter og andet godt var der også. Og de mange flintblokke fra både Kridt og Danien rummede bl.a. søpindsvin og brachiopoder.

Flintstykke med skallen af en terebratulid brachiopod fra Danien. Læg mærke til den forkislede basis for det fødesamlende armapparat, brachidiet.

Et helt særligt fund af en rund flinteknold med et forkislet sporfossil gav anledning til at genopsøge de gamle numre af det afdøde tidsskrift VARV, der ligger indskannet på <https://samlinger.snm.ku.dk/bibliotek/varv/register/>. Her kan man se Richard Bromleys beskrivelser i hefterne 1991:2 og 1991:4.

På et tidspunkt gik der sport i at finde store blokke - og både Tage og Knud Erik stod med nogle flotte eksemplarer med snegle og muslinger. Der blev fundet et ca. 7 kg tungt stykke forkislet træ, formentlig *Sequoia* sp., som i Miocæn er blevet leveret som frisk træ med de floder, der også medbragte de enorme mængder kvartssand, som i dag er svært eftertragtede.

Forkislet stykke træstamme af Sequoia sp. (mammuttræ). Alder: Miocæn.

Siden det træ kom dansende hertil i en rivende vandstrøm er der sket et og andet med det. Det er strandet et sted, og efter millioner af års ophold i kiselholdigt sand har vi nu en stenedgave af et nåltræ.

Bevis på en anden proces, der har krævet både tid og kræfter, leverede de mange vindslebne kvartsitiske sandsten. Mange af dem havde ovenikøbet afrivningshuller, hvor vinden har fået mindre modstandsdygtigt materiale trukket ud. Det har krævet vindstyrker af arktisk kaliber.

På denne årstid bliver det tidligt mørkt, og hen på eftermiddagen forlod den ene bil efter den anden stedet med gode fund i bagagerummene og svært tilfredse folk i sæderne.

Tak til Linda og Niels for denne dejlige dag.

Fotoreportage fra klubbens stand ved Tarup-Davinde Museum i september. Fotos: Arne Dich.

Fotoreportage fra Fossilernes Dag, Faxe, i oktober. Fotos: Arne Dich

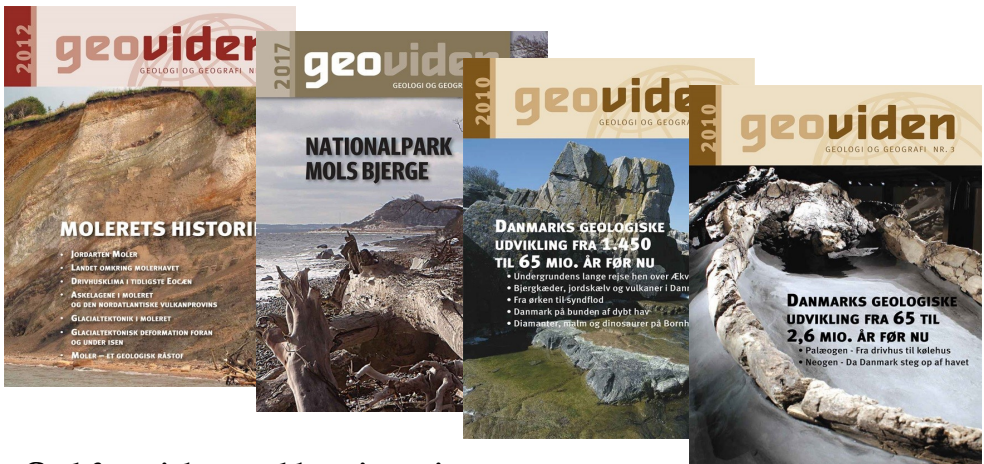
Et rigtig godt tilbud

Af Jytte Frederiksen

Tidsskriftet **Geoviden** har eksisteret siden 2005, og årgangene 2005 til 2018 finder man på denne adresse <https://www.geoviden.dk/arkiv/> Der ligger et hav af gode artikler f.eks. om Molerets Historie, Mols Bjerge, Danmarks geologiske udvikling fra 1.450 til 65 mil. år før nu og fra 65 til 2,6 mil. år før nu - og meget mere. I 2019 blev udgivelsen tilpasset de gymnasiale uddannelser, og det blev den ikke ringere af.

Gratis abonnement på kommende numre kan tegnes, og specifikke numre fra tidligere årgange kan bestilles på adressen:

<https://www.geoviden.dk/bestil-et-specifikt-geoviden/>

God fornøjelse med læsningen!

Bog anmeldelse:

Sara Eliasson, 2021: *Gotlands fossil*

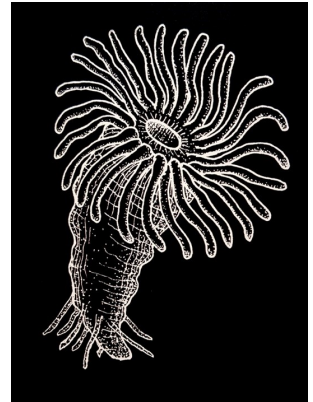
Af Jytte Frederiksen

Den allerførste skildring af Gotlands natur blev til i 1745, efter at den store botaniker havde rejst Sverige igennem for at finde ud af, hvilke rigdomme de forskellige landskaber rummede. Siden er der kommet et utal af bøger om den særprægede klippeø ude i Østersøen. I mange år har fossilsamlere som det første kastet sig over Sara Eliassons ”*Solstenar och kattskaller*” som udkom første gang i 1999. Her i 2021 har hun lavet en afløser med titlen ”Gotlands fossil”.

Første del hedder ”*Geologi - jordens och livets historia*” og fortæller om geologien og grundfjeldet, og viser hvordan øen og dens landskab er blevet til.

Anden del, ”*Gotlands fossil och livet i silur*” gennemgår de forskellige typer af fossiler. Med hvide stregtegninger på sort baggrund vises fossilerne, som de kan have set ud engang, og et utal af fotografier af Gotlands Museums fossiler gør det muligt at bestemme en stor del af det, man almindeligvis finder. Hver eneste dyregruppe beskrives udførligt, så man kommer rundt om udseende, levevis, forekomst og kuriositeter som videnskabelige navnes betydning. Om de rugose koraller får vi at vide, at deres gruppes navn, Anthoza, betyder blomsterdyr. Det husker man jo.

Tredje del har titlen ”*Gotland runt - på besök i silurlandskap*” og består af 16 grundige beskrivelser af væsentlige lokaliteter. Fossilsamlere opfordres til at sætte sig ind i eventuelle fredninger og respektere dem.

I mange år har der lydt dystre profetier om den trykte bogs død. Det kan selvfølgelig ikke benægtes, at internettet har skabt helt nye værktøjer, som er både gratis og i mange tilfælde vældig gode. Men den trykte bog har i

mellemtiden udviklet sig sådan, at man ser langt flere udgivelser, hvor der med moderne midler er lagt vægt på godt boghåndværk. Sara Eliassons ”*Gotlands fossil*” er en fin repræsentant for den tendens. Bogen er i et noget større format end forgængeren, og de instruktive hvide tegninger på sort baggrund er en fryd for øjet. Bogen kan købes hos udgiveren Gotlands Museum Fornsalens Förlag, og koster kun 295 svenske kroner (ca. 220 danske kroner). Til gengæld skal Postnord have 150 svenske kroner (ca. 112 kr.) for sin ulempe.

Michael Bak

I øjeblikket masser af fine og sjældne mineraler til salg fra min samling (tidl. Claus Hedegaard) - bl.a.:

- *Mere end 50 forskellige zeolite-mineraler*
- *Sjældne mineraler fra hele verden*

Overvejer du at sælge din samling ?

Med kontakt til samlere og forhandlere i USA og Europa kan jeg tilbyde dig den bedste pris for din samling af fine mineraler og gode enkeltstykker.

Kærdalen 16 - 3660 Stenløse - Tlf. 23 21 15 43
michaelbak@worldofminerals.dk

Medlemskab af Jysk Stenklub

Husk at betale kontingent for 2022

Medlemstabet efter coronanedlukningerne blev heldigvis ikke så stort, som man kunne have frygtet, når mange af klubbens aktiviteter var indstillet. Absolut sidste frist for indbetaling er inden generalforsamlingen i marts. 175 kr. for enkeltmedlemmer eller 250 kr. for et parmedlemsskab kan betales kontant på klubmøderne eller indsættes på: Bankkonto reg. 1551 1217380

Ønsker du en SMS med påmindelse i begyndelsen af januar måned - så send en anmodning på SMS til 29430901

Klubbens værksted og bibliotek på Læssøesgades Skole

Hold dig orienteret på klubbens hjemmeside eller hos Hans J. Mikkelsen / Jytte Frederiksen.

Der er ikke så mange brugere tilmeldt i øjeblikket, så udnyt gerne de ledige pladser. Maskinerne er der og venter på at blive brugt, så hold jer ikke tilbage.

Husk af hensyn til de låste døre at ringe besked, om du kommer på værkstedet.
Brug af sølvværkstedet: 5 kr. pr. gang. Brug af slibeværkstedet: 10 kr. pr. gang.

Kontakt: Enten Hans J. Mikkelsen, når det drejer sig om værkstedet tlf. 4054 3902
Eller Jytte Frederiksen tlf. 8617 4697 eller 2943 0901.

Returneres ved varig adresseændring

Afsender:
Jysk Stenklub
Myntevej 16
8240 Risskov

Program for Jysk Stenklub vinter/forår 2021 - 2022

Klubmøderne er på Åby Bibliotek, Ludvig Feilbergsvej, Åbyhøj.

Coronavirus-begrænsninger kan ikke udelukkes i vintersæsonen. Så hold dig orienteret bla. på klubbens hjemmeside eller Facebook-profil. Foredrag og arrangementer kan være blevet aflyst !

2021

Lørdag d. 11/12: Vi afholder det traditionelle *Julemøde* med kaffe og kage, måske julesange samt ikke mindst julelotteriet.

2022

Lørdag d. 8/01: Klubmøde på Åby Bibliotek. Kl. 13-14.30: Salg af dubletter og donationer – bøger og fossiler. Kl. 14.30: Foredrag ved Henrik J. Granat (GEUS): *Kæmpesten i Danmark*.

Lørdag d. 12/02: Klubmøde på Åby Bibliotek. Foredrag kl. 14.30 ved Jørgen Hansen: *Forstenet træ*.

Lørdag d. 12/03: **Foredrag, NB allerede kl. 13.00** ved Henrik Madsen (Molermuseet) om *Sundby Laget*.

Generalforsamling kl. 14.30. Indkaldelse med dagsorden mv kommer i februarnummeret af Stenhuggeren samt på hjemmesiden.

Lørdag d. 9/04: Klubmøde på Åby Bibliotek. Foredrag kl. 14.30 ved Jesper Milàn (Geomuseum Faxe): *Nyt om de grønlandske dinosaurer*.

Deadline for februarnummeret af STENHUGGEREN er den 27. december 2021. Materiale sendes til Søren Bo Andersen. (sba@geolsba.dk), eller kan afleveres ved klubmøder.

AL DELTAGELSE I FORENINGENS AKTIVITETER SKER PÅ EGEN REGNING OG RISIKO
Ved ankomst til møderne på Åby Bibliotek efter kl. 14.00, hvor dørene bliver lukket, kan man benytte klokken til højre for døren. Husk selv at medbringe nødvendig proviant til møderne. Fra kl. 13.00 er der åbent for handel, bytning, stensnak og "sten på bordet". Mødet starter kl. 14.30.

